

אמר רב: כסס פלפלים או זנגביל ביום הכפורים – פטור. ופירושו: ביבשים, אבל אכילת לחים נחשבת דרך אכילה וחייב.

אכל עלי קנים – פטור. לולבי גפנים – חייב. לדברי רבי יצחק מגדלאה, וכן שנו בברייתא כמותו: כל שלבלבו מראש השנה ועד יום הכפורים. ולרב כהנא – כל שלשים יום.

אכלים שאינם ראויים, הגם שפטור עליהם – אסור לאכלם מדרבנן. (משנה ברורה תריב ס"ק טו. והוכיח כן מדברי רב גידל לענין חומץ, שלא כדעת הראב"ה שאין אסור כלל). ואפילו בחצי שיעור יש להזהר לכתחילה (פרי מגדים, מובא במשנ"ב שם). ובשפת אמת כתב על פי משמעות הפוסקים שאכילת אכלים שאינם ראויים אסורה מהתורה (וע"ע בחדושי הנצי"ב).

ב. בברייתא דרשו אזהרה בעיניו מגזרה שוה ממלאכה ('עצם – עצם', ומופנה להידרש. רבינא). מה מלאכה ענש והזהיר אף עיניו ענש והזהיר. [והאוכל ביוהכ"פ לוקה. משנה מכות יג. רמב"ם סנהדרין יט]. דבי רבי ישמעאל שנה ללמוד 'עיניו עיניו' ממאנס נערה המאורסה. רב אחא בר יעקב אמר שהלימוד הוא משבת בראשית (וביוהכ"פ נאמר שבת שבתון). רב פפא אמר: מיוהכ"פ עצמו שנקרא 'שבת' (תשבתו שבתכם) יש ללמוד לענין עיניו שהוא כשבת לעונש ולאזהרה. גם ריש לקיש אינו חולק על כך שהעיניו באזהרה (עפ"י תורי"ד).

ג. תוספת יום הכפורים לשביתה ממלאכה ולעיניו, אינה לא בעונש ולא באזהרה (בעצם היום הזה). [ומכך שהוצרך הכתוב למעט, שמענו ממילא שמוסיפים מחול על הקודש. ובברייתא אחרת דרשו תוספת בכניסתו וביציאתו מוענייתם את נפשותיכם בתשעה לחדש בערב מערב עד ערב... ואידך תנא דרש מהכתוב הזה מצות אכילה בערב יום הכפורים, שנחשבת לו כעיניו].

[אף הנשים נתרבו (מהאורח) לתוספת עיניו, אעפ"י שאין התוספת בעונש ובאזהרה (סוכה כח:). ומכל מקום אמרו (בשבת קמה) שלא למחות ביד הנשים האוכלות ושותות עד שתחשך [באופן ובזמן] שלא ישמעו לנו אם נאמר להן, ועל כן מוטב שיהיו שוגגות ולא מזידות, באיסור זה שאינו מפורש].

ד. דרשו מן הכתוב בתשעה לחדש בערב... שכל האוכל בתשיעי מעלה עליו הכתוב כאילו התענה תשיעי ועשירי.

יש נוקטים להלכה שדין זה מדרבנן וקרא אסמכתא בעלמא. והתוס' (בר"ה ט:) כתבו שרבי ישמעאל אינו דורש כן ולשיטתו לא נאמרה חובת אכילה בערב יום הכפורים. וכן יש אומרים בדעת הרמב"ם שהשמיט מצות אכילה בעיוהכ"פ מעיקר מקומו (ע' בשו"ת פרי יצחק ח"א ח).

דף פב

קמא. א. מאיזה גיל מחנכים את התינוקות לעינוי מאכילה ביום הכפורים?

ב. מה דינה של עוברת שהריחה דבר מאכל האסור באכילה?

א. מדין תורה אין מענים את התינוקות ביום הכפורים עד שיגדלו ויתחייבו במצוות, אבל מדרבנן מחנכים אותם כדי שיהיו רגילים במצוות. ונחלקו אמוראים מאיזה גיל מתענים וכן נחלקו האם מתענים לשעות בלבד או גם משלימים התענית מדרבנן; –

לדברי רבי יוחנן אין השלמה לקטנים אלא מחנכים אותם לשעות בלבד, שנה [בחולה, כלומר כחוש ותשוש כח], או שנתים [בבריא] קודם חיובם מהתורה. לדבריו יוצא אפוא שהבת מתחילה להתענות לשעות מגיל עשר או אחת-עשרה, והבן מגיל י"א או י"ב.

לדברי רב הונא ורב נחמן, משלימים מדרבנן בשנה [בחולה] או בשנתים [בבריא] הסמוכות לפרקן, ועוד שנתים קודם לכן מחנכים אותם לשעות. לפי זה התינוקת מתענה לשעות מגיל שמונה או תשע ומשלימה תעניתה מגיל עשר או י"א, והתינוק – שנה אחת מאוחר יותר.

לדברי רב חסדא, החינוך [לשעות] מתחיל שנתים [בחולה] או שלש שנים [בבריא] קודם הגיעם למצוות. כלומר, הבת מתענה לשעות מגיל תשע או עשר והבן מגיל עשר או אחת עשרה.

א. כן היא שיטת רש"י בהסבר מחלוקתם. וכן נקטו הראב"ד והרי"ד, וכן הסכים הרא"ש.

ויש גורסים ומפרשים שרב הונא דיבר בתינוק, ולשיטתו הבן בשנתו הי"ג משלים מדאורייתא כשהביא סימני גדלות [שסובר רב הונא 'תוך הזמן כלאחר הזמן']. ושנה או שנתים מקודם לכן (מגיל עשר או אחת-עשרה) משלים מדרבנן. ושנתים קודם שמשלים (שמונה או תשע) – מתענה לשעות. וגם רב נחמן סובר כמותו בחיוב דאורייתא, אלא שלדבריו החינוך לשעות מתחיל שנה מאוחר יותר (תשע או עשר), ומשלים מדבריהם בן י"א – בין בחולה בין בבריא. וכל זה אמור בתינוק. ואילו התינוקת חייבת מהתורה שנה אחת קודם לכן [לרב הונא ורב נחמן – מהיותה בת י"א, ולרבי יוחנן – מי"ב]. ואולם כלפי החיובים שמדרבנן אין חילוק בינה ובין התינוק (עפ"י רי"ף רמב"ם רמב"ן ור"ן).

והרז"ה מפרש (וכן נקט בעל ההשלמה) שרב הונא ורב נחמן שניהם דיברו בתינוקת, וגם הם מודים לרבי יוחנן שמהתורה אינם חייבים להתענות אלא בת י"ב ובן י"ג. לא נחלקו אלא בגיל חיוב חינוך; לרב הונא התינוקת מתענה לשעות מגיל שמונה או תשע ומשלימה מגיל עשר או אחת-עשרה, והתינוק שנה אחת מאוחר יותר. ולרב נחמן התינוקת מתענה לשעות מגיל תשע או עשר ומשלימה מגיל י"א, והתינוק מתענה לשעות מגיל עשר או אחת-עשרה ומשלים מגיל י"ב. לפירוש זה לא נחלקו האמוראים אלא בהשלמה מדבריהם; לרבי יוחנן אין השלמה כלל, לרב הונא – משלימים שנתים (בבריא) ולרב נחמן – שנה אחת.

הרשב"א (בשו"ת, ח"ג שנה) גרס אחרת בדברי רב נחמן, ולפי אותה גרסה משלימים מדבריהם שנה או שתיים קודם חיובם מדאורייתא, ושנה אחת קודם לכן מחנכים לשעות.

ב. להלכה פסקו הרי"ף והרמב"ם (שביתת עשור ב,י) שמשלימים מדרבנן מבן אחת עשרה בין בתינוק בין בתינוקת, ובן תשע או עשר מחנכים אותם לשעות (כרב נחמן, שהוא ממצע), ומהתורה אינם חייבים אלא הבן בהיותו בן י"ג והבת בהיותה בת י"ב (כרבי יוחנן). וכן נפסק בשלחן ערוך. אלא שכתבו האחרונים שלא נהגו בהשלמה בשנת הי"ב כי ירדה חולשה לעולם, אא"כ הוא בריא וחזק לסבול. ויש שנראה מדבריהם שאפילו בשנה הי"ג בתינוק אין משלימים כל זמן שלא השלים שנת י"ג ונתחייב מהתורה.

הראב"ד פסק שיש חילוק בין תינוק ותינוקת; שניהם משלימים שנה או שנתים סמוך לפרקן ומתענים לשעות שנתים קודם לכן (כרב הונא ורב נחמן, כפרש"י. וכן הכריע הרא"ש). הרז"ה ובעל ההשלמה פסקו שמשלימים שנה אחת בסמוך לפרקן ומתענים לשעות שנתים קודם לכן (כרב נחמן).

ורי"צ בן גיא ובה"ג פסקו שאין השלמה לקטנים כלל (כרבי יוחנן). וכן נראית דעת התוס' כתובות נ. וכן כתב בתרומת הדשן (קנה) לסמוך על דעה זו בנער כחוש ורך. וכן מובא ברמ"א תרטו – אבל בבריא אין

להקל. ובא"ר כתב שכן נוהגים כיום בכל התינוקות (מובא במשנ"ב סק"ט. ע"ש ובבאה"ל. וכן הורה הגרשז"א, שבזמננו אין הקטנים משלימים תעניתם כלל, אף לא ביום צום האחרון לפני יום הגיעם למצוות. מובא בהליכות שלמה יוהכ"פ ו, יד).

איזהו חינוך לשעות, היה רגיל לאכול בשתי שעות – מאכילים אותו לשלש. בשלש – מאכילים אותו בארבע.

א. לפי כח הבן מוסיפים לענותו בשעות (רמב"ם שביתת עשור ב, י), ואין מאכילים אותו עד שיצערנו הרעב (עפ"י פירוש המשנה לרמב"ם). ועתה אין לאחרם מלסעוד יותר מהצהורים (הליכות שלמה סוף ו בדבר הלכה).

ב. קטן שהוא פחות מגיל חינוך הנ"ל, אין מענים אותו ביום הכפורים כדי שלא יבא לידי סכנה (רמב"ם שם ב, יא; או"ח תרטו, ב), אף לא לחינוך שעות (רבנו מנוח; ב"י בשם כלבו. מובא במשנ"ב שם. ואם רצה להתענות לשעות, כתבו אחרונים שאין למחות בידו וכן מנהג העולם. עפ"י חקרי לב קט. וע' אשל אברהם בוטשאש).

ב. עוברת שהריחה בשר קדש או בשר חזיר (ונתאותה לו, ואם אינה אוכלת – היא ועוברת מסוכנים. והוא הדין לכל אדם שהריחה ונתערעה נפשו. פוסקים); תוחבים לה כוש ברוטב ומניחים לה על פיה, אם נתישבה דעתה מוטב, ואם לאו – מאכילים אותה רוטב עצמו, אם נתישבה דעתה מוטב, ואם לאו מאכילים אותה שומן עצמו, שאין לך דבר שעומד בפני פקוח נפש חוץ מעבודה זרה וגילוי עריות ושפיכות דמים. וכן ביום הכפורים שנינו במשנה, עוברת שהריחה מאכילים אותה עד שתשיב נפשה, וקודם לכן לוחשים לה באזנה יום הכפורים היום, אולי תוכל להתאפק.

א. גם עתה חייבות המעוברות להתענות בכל חדשי הריון, מלבד אם לפי דעת הרופא צריכה לאכול או לשתות. וכשהגיעה שעת הלידה לא תתענה, אלא בהופעת צירי לידה סדירים תתחיל לשתות כדי שיהיו בגוף די נוזלים בשעת הלידה, ויתכן שאין לדקדק אז בשיעורים. ואם מרגישה מאד לא טוב, רצוי שתתחיל לשתות עוד קודם הופעת צירים סדירים פחות פחות מכשיעור (עפ"י הוראת הגרשז"א, הליכות שלמה יוהכ"פ ו, א. ויש מן הפוסקים שצדדו להקל עתה למעוברות מחשש הפלה).

ב. כתב בה"ג: גם כאשר אין סכנה לאם אלא לעובר, אפילו פחות מבן ארבעים יום, מחללים שבת ויום הכפורים להצלתו. וכן דעת הרמב"ן ועוד ראשונים. ויש חולקים (עתוס' גדה מד:). והכרעת הפוסקים כדברי בה"ג, (ע' באור הלכה סי' של סוס"ז; שבט הלוי ח"ח פט; שמירת שבת כהלכתה לו, ב. וע' שבט הלוי ח"ה מו שאין בכלל זה בעובר השהה מחוץ לרחם בהפריית מבחנה).

דיני מסירת נפש על מצוות התורה, ובשלש עבירות חמורות – נתבארו בסנהדרין עד; התרפאות באיסורי תורה – בפסחים כה.

דף פג

קמב. א. על פי מי יודעים אם החולה צריך לאכול ביום הכפורים? מה הדין כשחלוקת הדעות אם יכול לצום אם לאו?

ב. מה דינו של מי שאחזו בולמוס ביוהכ"פ או שנשכו כלב שוטה?

ג. כיצד מאכילים את מי שאחזו בולמוס הקל קל תחילה?